

PROBLEME TË GRUAS NË VEPRAT E PROF. ALI HADRIT

Njëzetë vjet më parë bashkë me kolegët e Institutit të Historisë në Tiranë, përjetuam me dhimbje ndarjen nga jeta të akademikut të shquar Ali Hadri. Sot ndjej keqardhje që profesori nuk ndodhet midis nesh për të ndjerë gëzimin e madh që solli për gjithë kombin, Shpallja e Pavarësisë së Kosovës. Në themelet e saj, është përpjekja e brezave të tërë që në një mënyrë apo në tjetër kontribuan në arritjen e fitores. Padyshim vepra e prof. A. Hadrit dhe e gjithë stafit aka-

demik, luajtën një rol të jashtëzakonshëm në zhvillimin dhe konsolidimin e arsimit e shkencës shqiptare në Kosovë. Falë punës së Prof. A. Hadrit dhe kolegëve të tij në fushën e organizimit dhe funksionimit të Qendrës së Studimeve Albanologjike, bënë që në kushtet e politikës së mbrapshtë të izolimit të Shqipërisë, Prishtina të kthehej në Qendër Ndërkombëtare të Albanologjisë ku u organizuan aktivitete shkencore të këtyre përmasave, kushtuar problemeve të historiografisë shqiptare. Ky proces i realizimit të studimeve albanologjike që në vetvete përbëjnë tapinë e kombit, ishte një element i rëndësishëm i qëndresës së shqiptarëve në Kosovë ndaj politikës shkombëtarizuese të Beogradit. Me studimet e tyre ata u kanë treguar shqiptarëve dhe botës mbarë se janë pjesë e një kombi autokton në trojet e tyre me histori, gjuhë e kulturë të përbashkët, dhe e meritonin të jetonin të lirë e të pavarur.

Në këtë veprimtari të gjerë albanologjike, profesor Ali Hadri ka lënë studimet e tij të vlefshme që përfshijnë një problematikë të larmishme dhe që kaplojnë të gjitha periudhat që nga lashtësia

e deri në kohët moderne. Në studimet e tij të periudhës së kohës së sotme, tërheq vëmendjen se pjesë e tyre bëhet edhe gjendja e gruas në Kosovë bashkë me problematikën që lidhen me të. Pikërisht në studimin "Gjakova në Lëvizjen Antifashiste"¹, botuar në Prishtinë më 1974, autori duke pasqyruar zhvillimin ekonomik, shoqëror dhe kulturor të kësaj treve në periudha të ndryshme të historisë sonë kombëtare, hedh dritë edhe mbi gjendjen e gruas në këtë rajon e më gjerë. Mbështetur në të dhënat arkivore dhe bibliografike, prof. A.Hadri, na jep një pasqyrë të gjendjes arsimore të gruas në Kosovë nga viti 1912 e deri në vitin 1941, pasi arsimi në gjuhën amtare, është një ndër faktorët e rëndësishëm të zhvillimit dhe emancipimit të një kombi. Në fillimet e kësaj periudhe, ai nënvizon faktin se mbi 90% e popullsisë në Kosovë ishte analfabet², edhe më e lartë kjo përqindje ishte në radhët e vajzave dhe grave shqiptare. Këtë prapambetje prof. A.Hadri e shpjegon me mungesën e një sistemi arsimor kombëtar në mbarë trojet shqiptare gjatë sundimit pesëshekullor osman, si rrjedhojë e politikës antishqiptare që ndoqi Porta e Lartë ndaj shkollës dhe arsimit në gjuhën shqipe.

Procesin e arsimit në gjuhën shqipe, prof. A.Hadri e ndjek dhe e trajton edhe në vitet 1914-1918, kur Kosova ra nën pushtimin Austro-Hungarez. Pavarësisht mendimeve që prof. A.Hadri jep ndaj pushtimit austro-hungarez i kushtëzuar nga sistemi ku jetoj dhe ve-proi, ai e sheh këtë periudhë si frymëmarrje për popullin e Kosovës i cili nuk u pengua për çeljen e një numri shkollash fillore në gjuhën amtare anembanë Kosovës. Vetëm në trevën e Gjakovës numëro-heshin 840 nxënës që frekuentonin shkollat. Rëndësi prof. A. Hadri i jep faktit se në këtë qytet u çel edhe një shkollë fillore për vajzat. Kjo synonte tërheqjen e një numri sa më të madh të tyre në procesin mësimor. Në kushtet e konservatorizmit dhe fanatizmit që ekzistonte në popullsinë shqiptare edhe në Kosovë, çelja dhe funksionimi i shkollave për vajza ishte i domosdoshëm³. Çeljen e shkollave shqipe në këto vite autori e vlerëson si një moment të rëndësishëm në historinë

¹ A. Hadri, Gjakova në Luftën Nacionalçlirimtare, Prishtinë, 1974.

² Po aty, f. 44.

³ Po aty, f. 38.

e arsimit dhe të shkollës shqipe. Por ky proces u ndërpre nga administrata serbe që u rivendos në Kosovë në tetor të vitit 1918. Në vitet 20-30 të shekullit të kaluar, Kosova do të gjendej nën presionin e një politike të egër që tashmë do të ndërmerrej nën autoritetin e bashkësisë shtetërore jugosllave e cila nëpërmjet reformës agrare tatimore, etj. synonte shkombëtarizimin, shpërbërjen e popullsisë shqiptare dhe kolonizimin e Kosovës. Në këtë kuadër u mbyllën shkollat në gjuhën shqipe, me arsyetimin absurd se shqiptarët nuk dëshironin të ndiqnin mësimet në to. Kështu me përparime të vogla gjendja arsimore e popullit në Kosovë ishte e rëndë. Sipas prof. A. Hadrit përqindja e analfabetizmit në radhët e shqiptarëve veçanërisht në radhët e grave mbeti në nivelet e mëparshme.

Veç gjendjes së rënduar në fushën arsimore të gruas shqiptare në Kosovë, me këtë studim prof. A. Hadri evidenton faktin se gruaja gjakovare, por edhe ajo e krahinave të tjera në Kosovë, bënte jetë të mbyllur. Kjo pozitë shoqërore e saj ishte rezultat jo vetëm i faktorëve historikë e fetarë, por kryesisht, siç shpjegohet në studim, edhe i prapambetjes ekonomike dhe i politikës antishqiptare që ndiqte Beogradi në këtë krahinë.

Vëmendje të veçantë në punimin e tij prof. A. Hadri i ka kushtuar pjesëmarrjes së gruas në lëvizjen antifashiste në Gjakovë e më gjerë. Pjesëmarrjen e gruas në këtë lëvizje ai e ka konsideruar si një nismë në procesin e rëndësishëm të zhvillimit dhe të emancipimit të gruas shqiptare. Prandaj ai e quan atë si një fenomen me rëndësi historike⁴.

Mbështetur në të dhëna arkivore jugosllave ai pasqyron tërheqjen në frontin antifashist të grave në Gjakovë dhe në rajone të tjera të Kosovës, si dhe kontributin e dhënë prej tyre etj. Fillimisht ky ishte një proces i vështirë sepse siç thekson autori, niveli i zhvillimit dhe i emancipimit të femrës, sidomos në zonat rurale, ishte i ulët.

Kjo gjendje u reflektua edhe në pjesëmarrjen e ulët të grave shqiptare në fillimet e lëvizjes antifashiste. Fillimisht u përfshinë në lëvizje familjarët e atyre që ishin angazhuar më herët në të. Në vitet

⁴ Po aty, f. 110.

1943-1945, numri i tyre u rrit. Veprimtaria e tyre u bë më intensive. Ato morën pjesë në demonstrata, në shërbime të sektorit ekonomik, të atij shëndetësor etj. Jo vetëm kaq, por ajo u bë forcë aktive duke u inkuadruar në radhët e njësive partizane ⁵.

Përveç kësaj, prof. Aliu pasqyron edhe pjesëmarrjen e gruas në strukturat organizative politike dhe krijimin e organizatave të tyre. Kështu, në fund të vitit 1944 u krijua Fronti Antifashist i Grave⁶. Në mars të vitit 1945 u organizua Konferenca e F.A.G. për Kosovën. Në sekretariatit e këshillit drejtues prej 7 veta, 3 ishin shqiptare: kryetare u zgjodh Sabrije Vokshi. Mbështetur në të dhëna dokumentare, prof. Aliu evidenton faktin se pjesëmarrja e gruas në luftën antifashiste në Gjakovë dhe Pejë ishte më e gjerë se në pjesë të tjera të Kosovës. Kjo tregon për një zhvillim dhe emancipim më të shpejtë të saj në këto zona. Prandaj ato i gjejmë si drejtuese jo vetëm në organizatat e grave, por edhe në strukturat e komitetit lokal në Kosovë.

Inkuadrimi i shqiptarëve në luftën antifashiste përfshirë edhe gruan, ishte i rëndësishëm për çlirimin e vendit nga okupatori nazi-fashist. Por për to edhe më i rëndësishëm ishte se ky kontribut i tyre, a do të shërbente si garanci për liri dhe vetëvendosje, siç u ishte premtuar atyre gjatë viteve të luftës nga strukturat e PKJ? Kjo nuk ndodhi. Pas vitit 1945, Kosova mbeti përsëri nën regjimin e Beogradit. Prandaj gruaja shqiptare në Kosovë, përvojën e fituar gjatë lëvizjes antifashiste do ta vinte në shërbim për organizimin e një lëvizjeje tjetër, legale dhe ilegale, gjithëformëshe, për t'i bërë ballë një politike antishqiptare të gjithanshme që Beogradi do të aplikonte dhe që nuk ndryshonte nga ajo e paraluftës.

Gruaja në Kosovë do të jepte kontributin e saj përkrah pjesës tjetër të popullsisë shqiptare, që Kosova të kishte një status politik të merituar në ish-Jugosllavi, që populli shqiptar të kishte të drejtën për t'u arsimuar me të gjitha nivelet në gjuhën shqipe dhe të aftësohej në profesione të ndryshme dhe të kontribuonte në të gjitha fushat, duke luajtur rol në emancipimin e vetvetes dhe të shoqërisë në tërësi. Në mbështetje të kësaj përpjekjeje të grave dhe vajzave shqiptare në

⁵ Po aty.

⁶ Po aty, f. 176-177.

Kosovë, Prof. A. Hadri, ashtu si gjithë stafi akademik, kontribuan për arsimimin e tyre në të gjitha nivelet dhe tërheqjen e një numri të madh në studimet pasuniversitare.

Ai e ka konsideruar si domosdoshmëri tërheqjen dhe aktivizimin e femrës shqiptare në shkencat albanologjike. Prandaj gjatë viteve 70-të e fillimit të viteve 80, ai në postin e drejtorit të Institutit të Historisë, shfrytëzoi të gjitha mundësitë duke thyer pengesat ligjore e mendësitë konservatore duke tërhequr disa vajza dhe gra në kërkimin shkencor. Natyrisht një veprim i tillë nuk ishte i lehtë, jo vetëm për këto zonja, por edhe për vetë prof. Ali Hadrin se në atë kohë puna studimore shkencore në një institut aq prestigjioz siç ishte ai i Historisë në Prishtinë, ishte tabu, e paracaktuar për burrat. Aq më e vështirë një veprim i tillë bëhej në kushtet e mbizotërimit të trysnisë së autoriteteve serbe për diskriminimin e elementit shqiptar edhe në fushën e shkencës. Por prof. Ali Hadri nuk u mjaftua me kaq. Ai me kujdesin dhe dashamirësinë e tij prej një intelektualit e shkencëtari të shquar, u qëndroi afër e u përkujdes për përparimin dhe avancimin e tyre në punën sa të bukur, aq dhe të vështirë shkencore. Kështu prof. Ali Hadri në rolin e udhëheqësit shkencor të punimeve të tyre për magjistraturë e më vonë për doktoraturë, ndiqte hap pas hapi punën e tyre duke i ndihmuar të përvetësonin sa më mirë metodikën e punës si studiuese për hulumtimin, vlerësimin, klasifikimin dhe shfrytëzimin e dokumenteve arkivore. Ai i ndihmoi të kuptonin dhe realizonin analizën dhe trajtimin shkencor të ngjarjeve historike për të cilat ato punonin. Prof. Ali Hadri i nxiste dhe i motivonte vazhdimisht këto zonja të urta e punëtore të botonin shkrimet e tyre në organet e shtypit të përditshëm, por dhe në atë shkencor si brenda, ashtu edhe jashtë vendit, sepse kështu do të rritej e njihej personaliteti dhe individualiteti i tyre shkencor. Vetë prof. Ali Hadri interesohet për aktivizimin e tyre me kumtesa e referate në konferenca shkencore apo dhe për mësimdhënie në Universitetin e Prishtinës, duke inkurajuar dhe vlerësuar realisht punën e tyre studimore shkencore. Ai i ka trajtuar ato jo me nënvlerësim e paragjykim, por si kolege të barabarta midis të barabartëve. Pikërisht, në radhë të parë në sajë të punës së tyre këmbëngulëse e të vazhdueshme, duke sfiduar vështirësitë dhe sakri-

ficat që kërkon puna shkencore dhe aq më tepër për femrat, por dhe në saje të ndihmës së pakursyer, dashamirëse e pa rezerva të prof. Ali Hadrit, këto zonja të nderuara arritën të ngjitin me sukses shkallët e kualifikimit shkencor. Ato magjistruan e doktoruan me sukses dhe sot gëzojnë me meritë të plotë titullin e lartë shkencor “profesor doktor” në fushën e Albanologjisë, duke u bërë shembull për të gjitha ato gra e vajza shqiptare që të marrin pjesë dhe të thonë me guxim fjalën e mendimin e tyre në të gjitha fushat e jetës shoqërore. Pikërisht për këtë ndihmë dhe vlerësim që prof. Ali Hadri ka dhënë për emancipimin dhe përparimin e femrës shqiptare edhe në fushën e shkencës, si dhe kontributit të tij të jashtëzakonshëm në fushën e historiografisë duhet t’i jemi thellësisht mirënjohës, dhe në këtë eventin përkujtimor, përulemi me respekt e nderim para figurës dhe veprës së tij.

SUMMARY

SITUATION OF WOMEN IN ALI HADRI'S WORK

Ali Hadri's work played a significant role on development and consolidation of Albanian education and science in Kosova.

He includes in his studies of contemporary period, the position of women in Kosova along problematic around it. Precisely in his study "Gjakova in Antifascist Movement", published in Prishtina (1974), the author represents a picture of economic, social and cultural situation in Kosova, during diverse periods of our national history, also shedding light on position of women in region and beyond.

Relaying on archival and bibliographic data, professor Hadri offers the picture on education of women in Kosova between 1912 and 1941, with mother-tongue education being principal factor of nation's development and emancipation. Except for difficult situation of Albanian women education in Kosova, Ali Hadri with his study assessed the fact of closed life of women in Kosova, in general. This social position of women was a result of not only historical and religious factors, but primarily as detailed in the study, of economic underdevelopment and anti-Albanian policy that Belgrade led in province of time.

Special attention professor Ali Hadri paid to women's engagement in studies of Albanian literature and language. Therefore, during 1970 and 1980, when Hadri acted as the director of Institute of History, used all his power to overcome legal barriers and conservative thinking in inclusion of women into scientific research processes. Certainly, it wasn't an easy endeavor for women or professor Hadri himself, as it was a taboo of the time for women to work in such a prestigious institution.

We could conclude that professor Ali Hadri has given significant contribution for emancipation and progress of Albanian women.